

**Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра теорії і методики виховання**

**Пустовіт Г. П.,
Гринькова Н. М.**

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
ПРАКТИКУМ**

**Навчально-методичний посібник
(для здобувачів вищої освіти
ступеня доктор філософії (PhD)
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки)**

Рівне–2021

Пустовіт Г. П., Гринькова Н. М. Теорія і практика позашкільної освіти. Практикум: навч.-метод. посіб. для здобувачів освітнього рівня доктор філософії (PhD) за спеціальністю «011 освітні, педагогічні науки», Рівне: РДГУ, 2021. 184 с.

Розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри теорії і методики виховання РДГУ (протокол №8 від 30 червня 2021 р.)

Рекомендовано до друку науково-технічною радою РДГУ (протокол №2 від 30 червня 2021).

Рецензенти:

Коляда Наталія Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Харченко Сергій Якович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.

Навчально-методичний посібник підготовлено з метою супроводу практичних занять з навчальної дисципліни «Теорія і практика позашкільної освіти» для здобувачів освітнього рівня доктор філософії (PhD). Зміст посібника розроблено на основі урахування сучасних нормативно-правових актів та вимог до викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти. У змісті посібника подано методичні рекомендації щодо організації, планування і здійснення гурткових, секційних та клубних занять, масових заходів з учнями різного віку, завдання для самостійної роботи, критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти за змістом курсу, списки рекомендованих джерел до кожного заняття, питання гарантованого рівня знань і термінологічний словник.

Призначено для викладачів, здобувачів освітнього рівня доктор філософії (PhD) та педагогів закладів позашкільної освіти.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Розділ 1. Організація роботи з підготовки до практичних занять	8
Методичні рекомендації щодо підготовки до практичних занять	28
Плани практичних занять.....	30
Розділ 2. Організація самостійної роботи	71
Методичні рекомендації щодо виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань	76
Методичні рекомендації з організації самостійної роботи здобувача з науковими літературними джерелами	82
Питання гарантованого рівня знань	93
Список рекомендованих джерел	96
Термінологічний словник	104
Додатки	135

ВСТУП

В умовах соціальних, внутрішньо політичних та економічних реформ, демократизації суспільства та гуманізації освіти значно підвищився попит дітей та їхніх батьків на додаткові освітні послуги, які загальноосвітня школа чи інші заклади освіти задовольнити не в змозі. Вирішення цієї важливої проблеми полягає в необхідності створення освітньо-виховного поля, відкритої для будь-якої дитини системи розвитку і соціалізації, як найбільш демократичного та гнучкого засобу залучення освітнього закладу, сім'ї та громадськості до співпраці у вихованні та розвитку дітей і підлітків. Саме така ідея є основою освітньо-виховної, розвивальної і соціалізуючої діяльності закладів позашкільної освіти усіх типів, рівнів та форм власності. Оскільки ці заклади залишились практично єдиними інститутами виховання і соціального становлення зростаючої особистості за межами школи, тому саме вони покликані сприяти соціальній адаптації особистості до реалій життя.

Система позашкільної освіти і виховання покликана забезпечити можливість кожній дитині у вільний від навчання у школі час усебічно розвивати їхні здібності, задовольняти інтереси та освітні потреби. Тому позашкільна освіта розглядається нині як така, що виявляє найближчі перспективи розвитку особистості у різних соціальних й освітньо-виховних інститутах, де заклади позашкільної освіти мають стати центрами мотиваційного розвитку особистості, її самореалізації і професійного самовизначення. У такому контексті педагог закладу позашкільної освіти розглядається, насамперед, як суб'єкт педагогічної підтримки розвитку і соціального становлення особистості у взаємодії як індивідуально орієнтованих, так і колективно спрямованих процесів освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку. Саме тому педагог закладу позашкільної освіти має бути високоосвіченою, духовно збагаченою, соціально активною і творчою особистістю.

Метою закладів позашкільної освіти є створення комфортних умов для: рівного доступу до якісної освіти в

умовах закладу позашкільної освіти, реалізація якої забезпечить комфортні умови для здобуття дітьми і учнівською молоддю додаткових знань, умінь та навичок за інтересами і потребами, сприятиме розвитку, стимулюванню та реалізації їхнього духовного і творчого потенціалу, професійному самовизначенню та допрофесійній і, навіть, професійній підготовці особистості; самореалізації й самоствердженню особистості, задоволенні її інтелектуальних і духовних потреб та особистої свободи, захисту прав дитини, поваги до неї та визнання її гідності; трансформації, відтворення і збереження у свідомості зростаючої особистості досягнень вітчизняної і світової культури, культури спілкування на рівні сім'ї, учнівського і студентського колективу, громади та суспільства у цілому.

Досягнення цієї мети потребує модернізації теоретико-методичних засад позашкільної освіти, підготовки педагога нового типу, здатного застосовувати педагогічні інновації в освітньому процесі закладів позашкільної освіти.

Мета курсу полягає в:

- ознайомленні здобувачів з актуальними проблемами сучасної позашкільної освіти, її пріоритетними напрямками реалізації в освітньому просторі України;

- розкритті специфіки організації освітнього процесу у закладах позашкільної освіти різних рівнів і типів;

- характеристики теоретичних, методичних і прикладних аспектів організації освітнього процесу, інноваційної діяльності закладу позашкільної освіти;

- формуванні умінь і навичок здобувачів проектувати та здійснювати ефективний освітньо-виховний, розвивальний і соціалізуючий процес у закладах позашкільної освіти, ефективно поєднувати на практиці теоретичні знання з інноваційними технологіями на основі усвідомлення специфіки освітнього процесу закладу позашкільної освіти.

У відповідності до вимог освітньо-наукової програми здобувачі ступеня PhD мають знати:

- методологічні, теоретичні і методичні основи організації і здійснення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти;

- основні поняття і категорії курсу;

- структуру і зміст позашкільної освіти;

- загальнодидактичні та специфічні принципи, форми, методи і засоби організації позашкільної освіти;
- специфіку управління освітнім процесом у закладах позашкільної освіти;
- методика організації і здійснення гурткових, секційних, клубних, масових та інших занять у закладах позашкільної освіти та за їх межами в соціоприродному середовищі, під час яких вирішуються освітньо-виховні, розвивальні і соціалізуючі завдання;
- організацію діяльності методичної служби у закладах позашкільної освіти;
- сутність та структуру педагогічних інновацій;
- умови ефективного набуття професійної майстерності педагогів, спеціалістів, вихователів, директорів закладів позашкільної освіти;
- сучасні тенденції розвитку теорії та практики освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей і учнівської молоді в закладах позашкільної освіти.

Здобувачів ступеня PhD мають уміти:

- застосовувати провідні сучасні теорії, концепції, ідеї, наукові підходи і передовий педагогічний досвід у своїй майбутній професійній діяльності;
- застосовувати традиційні й інноваційні освітньо-виховні, розвивальні і соціалізуючі педагогічні технології;
- аналізувати сучасний стан (проблеми, протиріччя, якість, доступність) окремого профілю гурткової роботи в окремому позашкільному закладі освіти чи у системі позашкільної освіти у цілому;
- володіти, удосконалювати, розробляти як традиційні, так і інноваційні форми, методи та засоби освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку у закладах позашкільної освіти;
- визначати сутнісні ознаки наявної проблеми (освітньої, виховної, розвивальної, соціалізуючої, комунікації) знаходити й обґрунтовувати ефективність чи доцільність напрямів, часових чи географічних меж її вирішення, прогнозувати ступінь, спрямування власної діяльності на досягнення мети;

– в умовах спільної діяльності педагогічного колективу в залежності від завдань за відповідними методиками застосовувати адекватні інноваційні технології.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 150 годин / 5 кредитів ECTS.

РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1

МЕТОДОЛОГІЧНІ, ТЕОРЕТИЧНІ Й МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тема 1. Позашкільна освіта у методологічному контенті.

1. Генеза становлення і розвитку позашкільної освіти: ретроспективний аналіз.

2. Основні поняття і категорії курсу.

3. Структура системи позашкільної освіти. Заклади позашкільної освіти; інші заклади освіти як центри позашкільної освіти, до числа яких належать: заклади загальної середньої освіти, в тому числі школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої; клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності; культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти, установи; фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана із реалізацією завдань позашкільної освіти (стаття 5 Закону України про позашкільну освіту).

1. Заклади позашкільної освіти (рівні, типи, профілі, форми власності і підпорядкування).

Дитячо-юнацькі спортивні школи: комплексні дитячо-юнацькі спортивні школи, дитячо-юнацькі спортивні школи з видів спорту, дитячо-юнацькі спортивні школи для осіб з

особливими освітніми потребами, спеціалізовані дитячо-юнацькі школи олімпійського резерву, спеціалізовані дитячо-юнацькі спортивні школи для осіб з інвалідністю паралімпійського та дефлімпійського резерву.

Клуби: військово-патріотичного виховання, дитячо-юнацькі (моряків, річковиків, авіаторів, космонавтів, парашутистів, десантників, прикордонників, радистів, пожежників, автолюбителів, краєзнавців, туристів, етнографів, фольклористів, фізичної підготовки та інших напрямів).

Мала академія мистецтв (народних ремесел). Мала академія наук учнівської молоді.

Оздоровчі заклади для дітей та молоді: дитячо-юнацькі табори (містечка, комплекси): оздоровчі, заміські, профільні, праці та відпочинку, санаторного типу, з денним перебуванням; туристські бази.

Початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи естетичного виховання: музичні, художні, хореографічні, театральні, хорові, мистецтв та інші).

Центр, палац, будинок, клуб художньої творчості дітей, юнацтва та молоді, художньо-естетичної творчості учнівської молоді, дитячої та юнацької творчості, естетичного виховання.

Центр, будинок, клуб еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станція юних натуралістів.

Центр, будинок, клуб науково-технічної творчості учнівської молоді, станція юних техніків.

Центр, будинок, клуб, бюро туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді, туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді, станція юних туристів.

Центри: військово-патріотичного та інших напрямів позашкільної освіти.

Дитяча бібліотека, дитяча флотилія моряків і річковиків, дитячий парк, дитячий стадіон, дитячо-юнацька картинна галерея, дитячо-юнацька студія (хорова, театральна, музична, фольклорна тощо), кімната школяра, курси, студії, школи мистецтв, освітньо-культурні центри національних меншин.

2. Мета освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей та учнівської молоді у закладах позашкільних освіти.

Тема 2. Позашкільна освіта. Зміст, мета та завдання.

1. Сутнісні характеристики понять «позакласна, позаурочна та позашкільна робота».
2. Педагогіка позашкільної освіти.
3. Взаємозв'язок закладів загальної середньої і позашкільної освіти у підвищенні педагогічно орієнтованої дозвіллевої діяльності дітей та учнівської молоді;
4. Вплив соціокультурного середовища завдяки розвитку науки і техніки на індивідуальні запити дітей і їхніх батьків, які мають задовольнити заклади позашкільної освіти.
5. Роль позашкільної освіти у формуванні особистості сучасної дитини різного віку.
6. Реалізація основних напрямів і мети освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку за профілями реалізації позашкільної освітнім.

Тема 3. Принципи організації позашкільної освіти (позаурочної і позакласної роботи в закладах загальної середньої освіти).

1. Основоположні дидактичні принципи сучасної освіти: природовідповідності, культуровідповідності, індивідуальної спрямованості творчої і соціально значущої діяльності.
2. Загальнодидактичні принципи організації освітнього процесу: науковості, зв'язку теорії з практикою, систематичності і послідовності, наочності, свідомості і активності учнів, гармонізація процесу навчання, цілісності, виховуючого навчання, доступності і посиленості праці, урахування вікових та індивідуальних особливостей, практичної спрямованості, міцності оволодіння ЗУН.
3. Загальнодидактичні принципи організації виховного процесу: єдності свідомості і поведінки, наступності і систематичності єдності педагогічних вимог, комплексного підходу, ціннісного підходу, виховання у колективі, позитивної мотивації, позитивного наслідування, практичної спрямованості.
4. Принципи соціальної адаптації і соціалізації зростаючої особистості у закладах позашкільної освіти: поєднання диференціації та інтеграції в процесах соціалізації;

педагогічного супроводу процесу соціалізації усвідомлення цінності дитинства, суб'єктності, соціальної та психолого-педагогічної захищеності, комунікації, соціальної активності особистості.

5. Специфічні принципи організації і здійснення позашкільної освіти: добровільності, самодіяльності, варіативності (багатоукладності), інтегративності, міждисциплінарності, гуманізації і гармонізації процесу життєдіяльності дітей і учнівської молоді, свободи вибору напрямів і змісту індивідуальної і колективної соціально значущої діяльності, принцип романтики пізнавальної діяльності, практичної роботи в довкіллі й дозвілля через гру, взаємозв'язку інтелектуального та емоційно-вольових виявлень особистості, локальності у розкритті місцевих проблем соціоприродного середовища, прогностичності.

Тема 4. Теоретико-дидактична компонента форм освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей у закладах позашкільної освіти.

1. Теоретико-дидактична сутність освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку в закладах позашкільної освіти.

2. Форма індивідуальної освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку.

3. Форма парної освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку.

4. Форма групової освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку.

5. Форма колективної освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку.

6. Класифікація форм освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку за *дидактичною метою* на:

– *теоретичного навчання*: предметний гурток, семінар, факультатив, лекція, бесіда, розповіді, диспути, кінолекторій, конференція, конгрес;

– *комбінованого навчання*: заняття клубу, гуртка, колоквиум, олімпіада, дискусія, школа чи заочна школа юного науковця, техніка, еколога, НТУ, МАН тощо;

– *навчально-практичні*: практикуми, лабораторно-практична робота, дослідницька діяльність, спостереження, рольові ігри, екскурсії, походи, експедиції, моніторинг;

– *масові*: конкурси, виставки, свята, ранки, вечори, презентації операції та рухи соціального, волонтерського, екологічного, суспільно корисного чи природоохоронного спрямування, змагання, олімпіади тощо;

– *активні*: табір юних техніків, туристів, археологів, орнітологів, флотилії тощо, «Екологічний майданчик», «Ентомологічний мікрозаказник», «Програма охорони прісних водойм України», «Екологічний табір-експедиція» і т.д.

7. Типологія та етапи занять в закладі позашкільної освіти:

1) засвоєння нових теоретичних знань під керівництвом (за консультування, супроводу) педагога чи самостійне ознайомлення з новим навчальним матеріалом; 2) формування інтелектуальних умінь і практичних навичок з реалізації здобутих знань дітьми й учнівською молоддю; 3) застосування здобутих знань, сформованих умінь і навичок на практиці в умовах закладу позашкільної освіти та за його межами в соціоприродному середовищі; 4) пошукова і дослідницька діяльність; 5) конкретна суспільно корисна, масова чи природоохоронна робота; 6) моніторинг здобутих знань, сформованих інтелектуальних умінь і практичних навичок, їх аналіз і корекція; 7) остаточна систематизація та узагальнення знань, сформованих інтелектуальних умінь і практичних навичок; 9) організація і проведення масових заходів.

Тема 5. Теоретико-дидактична компонента методів освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей в закладах позашкільної освіти.

1. Метод як дидактична категорія в сучасному розумінні (гносеологічний аспект, логіко-змістовий аспект, психологічний аспект, педагогічний аспект, матеріально-джерельний аспект).

2. Теоретичні підходи до створення та сутність різних класифікацій методів освіти, виховання, розвитку і соціалізації дітей різного віку в закладах позашкільної освіти: класифікація як засіб оптимізації, класифікація за зовнішніми формами прояву методів навчання, класифікація методів на основі

внутрішнього логічного шляху засвоєння учнями знань, класифікація методів творчо-перетворювальної роботи педагога з керування навчанням та самоосвітою учнів, бінарні класифікації.

–Класифікація методів організації і здійснення позашкільної освіти:

–Освітня діяльність: *група пізнавально-комунікативних методів*: словесні і наочні методи; *група систематизуючо-перетворювальних методів*: аналітико-синтетичні, індуктивні і дедуктивні, порівняння, аналогії та формулювання гіпотези, репродуктивні методи; *група навчально-перетворювальних методів*: мотивації і стимулювання, формування інтересу до навчання, формування почуття обов'язку і відповідальності за досягнуті результати навчання, переконання, пред'явлення чітких обґрунтованих і зрозумілих учням вимог до навчання та вправлення до їх виконання, позитивного прикладу, створення сприятливих умов для спілкування й суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагогів та учнів, заохочення і покарання; *група активних (проблемно-пошукових) методів*: вправ, лабораторний, дослідницький, практично-трудоий, проблемного викладу, частково-пошуковий, самостійної творчої роботи, дидактичних ігор.

–Виховна і розвивальна діяльність: *група мотиваційно-виховних методів*: мотивації, відповідальності особистості, самоаналізу, самооцінки, роз'яснення, переконання, навіювання, рефлексії, турботи; *методи всебічного впливу на особистість*: бесіди, умовляння, розповіді (лекції), дискусії, диспути, переконання, особистого прикладу, роз'яснення, навіювання, роз'яснення, навіювання; *методи формування досвіду морально доцільної поведінки і діяльності особистості*: педагогічної вимоги, привчання, створення спеціальних виховних ситуацій, стимулювання морально-доцільної і соціально значущої поведінки та діяльності, заохочення, змагання, покарання, метод ритуалізації індивідуально і суспільно значущої роботи.

–Контрольно-корекційна діяльність *група методів контролю і корекції*: контролю і самоконтролю, усного і письмового, міні лабораторного контролю, машинного (комп'ютерного) контролю, самоконтролю.

3. Основні функції методів в галузі позашкільної освіти дітей та учнівської молоді: мотиваційна, освітня, виховна, розвивальна, діяльнісно-практична, корекційна (контрольна).

4. Типологія і характеристика дидактичних засобів: об'єкти природи, технічні і художньо-символічні засоби.

Тема 6. Управління педагогічним процесом в закладах позашкільної освіти.

1. Нормативно-правове забезпечення діяльності закладів позашкільної освіти (Закон України «Про позашкільну освіту», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», укази Президента, розпорядження, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази, листи МОН України, положення).

2. Організаційне забезпечення позашкільної освіти, рівні:

національний (Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерства, Державні комітети, Міністерство освіти і науки України, Верховна Рада України, Відомства, Національна академія педагогічних наук України, Комісії, Комітети, Міжвідомча комісія з питань охорони дитинства, Комітет з питань освіти і науки та інші; Національний центр «Мала академія наук України», Національний еколого-натуралістичний центр, Український державний центр позашкільної освіти, Український державний центр туризму і краєзнавства, Міністерство культури України, Міністерство екології та природних ресурсів України та інші); **обласний** (місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, виконавчі комітети, відділи та інші структурні підрозділи, управління освіти і науки, Управління у справах сім'ї, молоді та спорту, обласні заклади позашкільної освіти, Управління культури та туризму, Центри соціальних служб для молоді та інші); **місцевий** (зклади фізкультури і спорту, музичні школи, фізкультурно-спортивні клуби, асоціації, центри, будинки, клуби науково-технічної творчості учнівської молоді, станції юних техніків, бібліотеки та інші; центри, будинки, клуби еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станції юних натуралістів, школи естетичного виховання, заклади освіти,

сім'я, заклади позашкільної освіти, заклади культури та мистецтва, об'єднання, громадські організації, фонди, центри, будинки, клуби, бюро туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді, туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді, станції юних туристів краєзнавців, центри, Палади, будинки, клуби художньої творчості дітей, юнацтва та молоді, дитячої та юнацької творчості, естетичного виховання, фізкультурно-оздоровчі заклади та інші заклади.

Кадрове забезпечення позашкільної освіти.

3. Основні вимоги до організації і проведення гурткових, секційних, клубних та інших занять і заходів у закладах позашкільної освіти.

4. Універсальні структури (алгоритм) організації і проведення освітньо-виховних, розвивальних і соціалізуючих занять гуртка, секції, клубу тощо.

Вимоги до створення навчальних планів, авторських навчальних програм, освітньо-виховних, розвивальних і соціалізуючих проєктів та освітньо-виховного забезпечення.

Тема 7. Інноваційний педагогічний процес у закладах позашкільної освіти.

1. Особливість інноваційної освітньо-виховної, розвивальної і соціалізуючої діяльності у закладах позашкільної освіти. Принципи інноваційності і відкритості. Реалізація інноваційної діяльності закладів позашкільної освіти через навчальне системне експериментування, творчий пошук нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем.

Завданнями педагогічних колективів закладів позашкільної освіти, які здійснюють інноваційну діяльність, є: 1) вивчення освітніх інновацій, ефективність їх упровадження в інших закладах позашкільної освіти; 2) створення бази даних щодо впровадження освітніх і педагогічних інновацій в освітній процес закладів позашкільної освіти; 3) розробка методичних рекомендацій із організації роботи закладів позашкільної освіти, які здійснюють інноваційну діяльність.

Пріоритетні напрями інноваційної освітньо-виховної, розвивальної і соціалізуючої діяльності у закладах позашкільної освіти: розвиток і впровадження сучасних інформаційних та

інноваційних технологій навчання і виховання; оновлення змісту освітньо-виховного процесу; впровадження методів проектування та моделювання освітнього процесу; впровадження нових підходів до управління виховним процесом на основі гуманізації та демократизації; постійне вдосконалення педагогічної майстерності та управлінської діяльності; пропаганда здорового способу життя; проведення соціально-психологічних консультацій для запобігання правопорушень серед неповнолітніх; забезпечення допрофесійної підготовки школярів.

2. Класифікація інновації у закладах позашкільної освіти.

Психолого-педагогічні (нововведення освітньому і управлінському процесам); науково-виробничі (комп'ютерні технології; сучасне матеріально-технічне забезпечення); соціально-економічні(юридичні, правові, економічні та інші нововведення).

3. Структура інноваційного процесу у закладах позашкільної освіти.

Освітній процес.

Інноваційний процес.

Мета діяльності в інноваційному пошуку: очікуваний кінцевий результат.

Завдання інноваційної діяльності педагога – виконання різноманітних за обсягом видів роботи (або конкретних заходів), що залежать від змісту нововведення (мети, термінів, засобів).

Зміст інноваційної діяльності визначається основною ідеєю інноваційного процесу, який обґрунтовується метою та очікуваними результатами.

Об'єктивні чинники: володіння сучасними технологіями.

Суб'єктивні чинники: зовнішні впливи, втручання громадських сил з іншими поглядами на педагогічну ідею.

Форми і методи: формують педагогічну ініціативу; готують індивідуальні та колективні проекти нововведень; планують і використовують індивідуальні та колективні.

Результати: зростання педагогічної майстерності та фахової компетентності педагогічних колективів – учасників інноваційних процесів; підвищення якісних показників навчальних досягнень вихованців.

4. Готовність педагога закладу позашкільної освіти до інноваційної діяльності. Здатність до організації, виконання і регулювання своєї діяльності. Фактори, які зумовлюють готовність до інноваційної діяльності: цілі, завдання, наявність професійних знань і вмінь, безпосереднє включення особистості в інноваційну діяльність, у процесі якої найбільш активно формується потреби, інтереси і мотиви здобуття суттєвих, значущих, найбільш сучасних знань і вмінь.

Готовність до професійної діяльності передбачає сформованість: мотиваційного компонента як сукупності мотивів, адекватних цілям та завданням педагогічної діяльності; когнітивного компонента, який пов'язаний з пізнавальною сферою людини. Він являє собою сукупність знань, необхідних для продуктивної педагогічної діяльності; операційного компонента, який складається із сукупності вмінь та навичок практичного вирішення завдань у процесі педагогічної діяльності; особистісного компонента, тобто сукупності особистісних якостей, важливих для виконання професійної діяльності.

Готовність педагога закладу позашкільної освіти до інноваційної діяльності – це складне інтегративне новоутворення особистості, суть якого складають взаємодія мотиваційно-орієнтаційного, змістовно-операційного і оцінно-рефлексивного компонентів.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тема 1. Дидактичні основи педагогічного процесу в закладах позашкільної освіти.

1. Мета і конкретні цілі освіти, виховання, розвитку і соціалізації учнів різного віку у закладах позашкільної освіти.

2. Діяльнісний підхід до освіти, виховання, розвитку і соціалізації учнів різного віку у закладах позашкільної освіти.

3. Типи освітньо-виховних, розвивальних і соціалізуючих занять у закладах позашкільної освіти.

4. Структура та основні етапи (алгоритми) гурткового заняття. Форми організації і методи та засоби здійснення гурткової (секційної, клубної) роботи в закладах позашкільної освіти. Індивідуальні, парні, групові, колективні. Заняття гуртка. Урок, лекція; заняття, які проводять самі гуртківці; заняття-взаємного навчання; тренування, репетиція; вікторина, конкурс, концерт, змагання; рольова гра, театралізоване заняття, клубна робота; інтегроване заняття (науково-дослідницьке); екскурсія, експедиція, практична робота.

5. Методи позашкільної освіти і виховання поділяються на **загальні** (універсальні, які можуть бути застосовані у процесі викладання всіх предметів) і спеціальні (є ефективними під час проведення занять окремих гуртків).

– за джерелами знань, особливостями передачі і характером сприйняття їх диференціюють на: словесні, наочні, практичні (Н. Верзилін, Є. Голант, С. Петровський, С. Чавдаров);

– за змістом освіти і характером пізнавальної діяльності визначають: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково пошукові, дослідницькі методи (М. Скаткін, І. Лернер);

– за Ю. Бабанським: методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності, методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності, методи контролю і

самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності.

Методи виховання в закладах позашкільної освіти: формування свідомості особистості (бесіди, лекції, диспути, приклади, інтелектуальні аукціони тощо); методи організації діяльності (педагогічні вимоги, суспільна думка, вправи, створення виховних ситуацій, ситуаційно-рольові ігри, соціально-психологічні тренінги, «мозкові атаки» тощо); методи стимулювання поведінки (змагання, заохочення тощо).

Нетрадиційні, зокрема, інтерактивні методи позашкільного виховання поділяються на чотири групи: інформаційно-організаційні, мотиваційно-стимулюючі, пізнавально-пошукові та регулятивно-корекційні методи.

6. Інші традиційні форми організації навчально-виховного процесу у закладах позашкільної освіти: лекції, бесіди, розповіді, дискусії, диспути, семінари, екскурсії, факультативи, колоквиуми, практичні чи лабораторні роботи, спостереження, виставки, вечори, змагання, олімпіади, додаткові заняття тощо. Інноваційні організаційні форми: тренінги, психотехнічна гра, тьюторські заняття, навчально-дослідницькі проекти, короткострокові чи довгострокові моніторинги, дидактичні та комп'ютерні ігри, моделювання, кейс-технології тощо.

7. Контроль та оцінювання діяльності учнів у закладах позашкільної освіти. Технологія перевірки, оцінювання, виставлення оцінки (якісної, кількісної). Системи оцінювання. Форми контролю освітньої діяльності в системі позашкільної освіти.

Тема 2. Методика організації, планування і проведення гурткового заняття у закладах позашкільної освіти.

1. Конструювання змісту позашкільної освіти і виховання учнів (критерії відбору, наукові підходи, принципи, організаційно-педагогічні умови, дидактичні засади, підсистеми знань учнів у процесах конструювання змісту, рівні його реалізації).

2. Гурток як специфічна форма організації освіти, виховання, розвитку і соціалізації учнів різного віку у закладі

позашкільної освіти, основні вимоги до його організації. Комплектування гуртків, груп та інших творчих об'єднань. Розклад роботи шкільних гуртків. Робота у канікулярні, вихідні та святкові дні. Тривалість гурткового заняття. Класифікація гуртків за рівнями (початковий, основний, вищий). Середня наповнюваність гуртків, груп та інших творчих об'єднань становить, як правило. Прийом до гуртків (на безконкурсній основі і за конкурсом). Умови зарахування учнів до спортивних, спортивно-технічних, туристських, хореографічних об'єднань.

3. Педагогічні засади діяльності гуртка як організаційної структури освітньо-виховного, розвивального і соціалізуючого процесу в закладі позашкільної освіти (організаційно-педагогічні структури гурткової роботи, організаційно-педагогічна структура самоврядування відділу (секції) закладу позашкільної освіти, структури малих творчих колективів і комунікативних зв'язків у їх межах) .

4. Поєднання традиційних та інноваційних методів позашкільної освіти, виховання, розвитку і соціалізації учнів різного віку у закладах позашкільної освіти.

5. Критерії і показники якості гурткових занять. Готовність приміщення. Наявність необхідного обладнання, наочних посібників, сучасних технологічних засобів для організації освітнього позашкільного процесу, Своєчасність початку занять, дотримання вимог до зовнішнього вигляду гуртківців. Зовнішній вигляд керівника гуртка, тон у звертанні, дотримання норм літературної мови, ступінь емоційності. Визначення мети і завдань кожного заняття. Відповідність теми занять, його змісту, зв'язок з попередньою темою, наступність. Виховна спрямованість, використання методів виховного впливу. Активність гуртківців у процесі занять використання інтерактивних технологій. Закріплення одержаних знань, формування вмій та навичок у відповідності до профілю гуртка. Раціональне використання часу на кожному занятті. Наукова достовірність матеріалу, використання сучасних досягнень педагогічної науки. Додержання правил техніки безпеки.

Тема 3. Методика використання практичних організаційно-педагогічних форм освіти, виховання, розвитку і соціалізації учнів різного віку у закладах позашкільної освіти.

1. Типи як індивідуальної, так і колективної практичної діяльності особистості у навколишньому соціоприродному середовищі.

2. Інші традиційні й інноваційні форми організації освіти, виховання, розвитку і соціалізації учнів різного віку у закладах позашкільної освіти (лекції, семінарські заняття, практикуми, лабораторні роботи, спостереження, конференції, навчальні, екскурсії, походи, експедиції, сплави, профільні табори тощо).

3. Процесуальні якісні характеристики самостійної творчої роботи учнів різного віку у складі Малої академії наук, Наукового товариства, Малого творчого колективу, Дослідної групи тощо).

Тема 4. Організація діяльності методичної служби у закладах позашкільної освіти.

1. Мета, завдання й організаційно-методичні функції закладу позашкільної освіти.

2. Роль методичної служби в організації освітньо-виховного, розвивального і соціалізуючого процесу в закладах позашкільної освіти (координуюча і спрямовуюча методична робота закладів позашкільної освіти з організації і здійснення позаурочної і позакласної роботи в ЗЗСО).

Науково-методичне забезпечення позашкільної освіти. Форми науково-методичного забезпечення закладів позашкільної освіти: навчальні та наукові видання.

Наукові та методичні заходи (конференції, семінари, тренінги) ЗМІ та електронні засоби (телебачення, радіомовлення, Інтернет).

Основні види науково методичного забезпечення закладів позашкільної освіти: наукові статті, тези, монографії, дисертації; навчальні програми, посібники, підручники, довідники; методичні рекомендації, газети, журнали, бюлетені.

3. Ведення журналу планування та обліку роботи.

4. Портфоліо педагога закладу позашкільної освіти. Структура портфоліо. Титульна сторінка. Візитна картка. Скарбничка сертифікованих досягнень. Професійна компетентність. Професійна компетентність. Творче досьє. Самоосвіта педагога. Презентація портфоліо.

5. Система форм роботи з підвищення педагогічної майстерності. Тиждень педагогічної майстерності, захист-презентація власних «Кейсів»; виставка-презентація педагогічних посібників; конкурс творчих занять гуртків, студій в закладі; відкриті заняття гуртків, студій в закладі; участь у Всеукраїнському конкурсі серед педагогів позашкільних навчальних закладів України на кращі освітні проекти, програми, посібники; творчі портрети гуртків, студій закладу; участь у педагогічних фахових конкурсах; висвітлення матеріалів з досвіду роботи в засобах масової інформації тощо.

Тема 5. Інноваційні педагогічні технології у закладах позашкільної освіти.

1. Інноваційні освітні технології: типи та види. Особистісно орієнтована, групова, розвивальна, технологія формування творчої особистості, технологія навчання як дослідження, модульно-рейтингова, нові інформаційні технології. Групові (колективні) технології О. Рівиним, В. Дяченко. Технології індивідуалізації освітнього процесу. А. Границької, В. Шадрікова. Технологій індивідуалізації навчання: 1) проектні технології навчання; 2) технологія продуктивного навчання; 3) технологія індивідуального навчання І. Унт; 4) адаптивна система навчання А. Границької; 5) навчання на основі індивідуально-орієнтованого навчального плану В. Шадрікова. Технологій індивідуалізації навчання є: 1) проектні технології навчання; 2) технологія продуктивного навчання; 3) технологія індивідуального навчання І. Унт; 4) адаптивна система навчання А. Границької; 5) навчання на основі індивідуально-орієнтованого навчального плану В. Шадрікова. Ігрові технології. Інтегровані технології. Мультимедійні технології. Мережеві технології. особливості застосування інноваційних освітніх технологій в закладах позашкільної освіти.

2. Технологія проблемного навчання та розвиток критичного мислення. Проблемний виклад матеріалу. вчителем закладу позашкільної освіти. Способи створення і вирішення проблемних ситуацій. Методика розвитку критичного мислення за С. О. Терно: визначення цілей навчання шляхом створення проблемних ситуацій; використання засобів навчання з метою ознайомлення учнів із особливостями критичного мислення; подання змісту навчального матеріалу у гуртках, секція, клубах у вигляді проблемних задач; використання проблемних методів навчання, що створюють ситуації вибору; використання діалогу у процесі розв'язування проблемних задач; застосування методу контролю, який забезпечує письмове викладення розв'язків із подальшою рефлексією; викладання здійснюється із урахуванням демократичного стилю. Механізм розвитку критичного мислення: 1) евокація або виклик; 2) осмислення; 3) рефлексія (фаза актуалізації) вивчення нового матеріалу) (фаза консолідація).

3. Застосування проєктних технологій у закладах позашкільної освіти (освітні, виховні, розвивальні, соціалізуючі, управлінські, навчально-пошукові, соціально значущої діяльності учнів різного віку тощо).

4. Технології особистісно орієнтованої позашкільної освіти. Акцентуація на розвитку у вихованців особистісного ставлення до себе, до оточуючого світу; на формування цілісної особистості, єдності її особистісних і пізнавальних якостей, на розвиткові творчих здібностей (за С. І. Подмазіним). Важлива умова реалізації в умовах закладу позашкільної освіти – діалогізація освітнього процесу. Прогнозований результат. Умова упровадження: достатній рівень особистісного і духовного розвитку вчителів та учнів; створення необхідних умов для повноцінної реалізації особистісних здібностей, інтересів вихованців і педагогів. Використання методики проведення особистісно орієнтованого позашкільного заняття.

5. Специфіка застосування інформаційної й сугестивної технології у закладах позашкільної освіти. Особливості проведення сугестопедичних та релаксопедичних занять в закладі позашкільної освіти. Зміст, етапи, особливості проведення на заняттях гуртків, секцій різного спрямування.

6. Типологія і особливості застосування ігрових технологій в освітньо-виховному, розвивальному і соціалізуючому середовищі закладів позашкільної освіти. Ігри-вправи (кросворди, ребуси, вікторини), ігрова дискусія, ігрова ситуація, рольова гра, ділова навчальна гра; комп'ютерні ділові ігри (навчальні, виробничі, дослідницькі). На практиці в системі позашкільної освіти і виховання використовуються такі моделі навчальної гри: імітаційні, операційні, рольові, сюжетні, ігри-змагання. Принципи застосування ігрових технологій за О. Вербицьким: проблемності, імітації умов, моделювання змісту діяльності, двоплановості ігрової навчальної діяльності, спільної діяльності учасників гри, діалогічної взаємодії партнерів по грі. План-проспект ділової гри. Сценарій гри. Опис засобів та обладнання для гри. Інструкція для учасників. Керівництво діяльністю учасників гри.

Тема 6. Технології інтерактивного навчання у закладах позашкільної освіти.

1. Загальне поняття про інтерактивне навчання. Це навчання, основою якого є взаємодія всіх його суб'єктів, що здійснюється за допомогою методів, які активізують педагогічне спілкування – діалог (М. Скрипник); співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), в якому учень і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу. Інтерактивні методи передбачають навчання в співпраці. Суб'єктами навчання за цих умов є і ті, хто навчається, і ті, хто навчає. Класифікація інтерактивних методів за О. Киричуком: інформаційні, пізнавальні, мотиваційні, регулятивні.

2. Сутність технологій інтерактивного навчання у закладі позашкільної освіти. Технології кооперативного навчання («робота в парах», «робота в малих групах»); технології колективно-групового навчання («обговорення проблеми в загальному колі», «мікрофон», «мозаїка», «незакінчені речення», «два – чотири – всі разом», «навчаючи – учусь», «ажурна пилка», «case-метод»); технології ситуативного моделювання (інтерактивні ігри, розігрування ситуації за ролями); технології опрацювання дискусійних питань («метод

ПРЕС», «мозковий штурм», «займи позицію», «зміни позицію», «карусель», дискусії, дебати).

3. Специфіка застосування інтерактивних технологій у закладі позашкільної освіти. Основні правила організації інтерактивного навчання. Пізнавальні завдання. Образні завдання. Логічні завдання. Оцінні завдання. Особливості упровадження інтерактивних технологій в освітньо-виховний процес гуртків, секцій, клубів різного спрямування. Вимоги до планування, вибору, здійснення інтерактивного навчання в закладах позашкільної освіти.

Тема 7. Технологія колективного творчого виховання (за І. П. Івановим).

1. Історія виникнення технології. Історичні етапи становлення технології колективного творчого виховання: 1) 1956–1959 рр. – період зародження ідей на базі декількох шкіл і дружин м. Ленінграда; 2) 1959–1962 рр. – створення експериментальних колективів та створення цілісної комунарської технології, яка охоплює клуб юних фрунзенців «Орлятко», клуб нових комунарів; 3) 1962–1966 рр. – поширення технології; 4) 1966–1986 рр. – період консервації; 5) 1986 рр. – до теперішніх часів – період відродження.

2. Основні умови виховної ефективності колективних творчих справ: єдність життєво-практичного та виховного спрямування для поліпшення життя всередині колективу та навколишнього життя; творчий характер кожної справи: здійснення неперервного пошуку найкращих рішень життєво важливих завдань на всіх стадіях організації; єдність окремих стадій організації кожної справи.

3. Структурні компоненти технології КТВ: колективна організаторська діяльність; колективна творчість; колективна постановка мети; ситуації-зразки; емоційне насичення колективного життя; суспільне спрямування діяльності колективу.

4. Стадії (етапи) організації колективної творчої діяльності.

Етап I. Попередня робота колективу або колективне цілепокладання. Етап II. Колективне планування справи. Етап IV. Проведення справи. Етап V. Колективний аналіз. Етап VI. Найближча післядія.

5. Глосарій колективних творчих справ. Атака. Вечір веселих завдань. Вечір-подорож. Вечір розгаданих і нерозкритих таємниць. Естафета улюблених занять. Захист фантастичних проєктів. Збори-диспут. Місто веселих майстрів. Пісенне коло. Прес-конференція. Рейд. Сюрприз. Турнір-вікторина. Турнір знавців.

6. Вимоги до особистості педагога. Стили педагогічного спілкування. Сучасні ролі педагога: помічник, наставник, ментор, фасилітатор, тьютор. Особистий приклад. Педагогічний такт. Морально-етичне обличчя сучасного педагога закладу позашкільної освіти.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою для заліку	
90-100	A	зараховано
82-89	B	
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	
35-59	F	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	FX	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

**Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти
під час вивчення дисципліни**

Поточне тестування та самостійна робота														Підсумкова контр. роб.	Сума	
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2									Самостійна робота		
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12	Т 13				
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4				
Модульний контроль 1 12					Модульний контроль 2 13									13		
Разом 36					Разом 41											

Навчальне видання

Теорія і практика позашкільної освіти

Практикум

Комп'ютерний набір та верстка: Бабяр А. А.

Підписано до друку: 30.06.2021

Тираж 50 прим.

Замовлення №30-11/17

Науково-технічна рада Рівненського державного
гуманітарного університету
Україна, 33000, м. Рівне, Пластова, 31
Тел. (0362) 63-32-15

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
УРМ-ПОЛІГРАФ
вул. Буковинська, 3, м. Рівне, 33000; тел.: 0362-64-21